

Posudek na diplomovou práci Vojtěcha Bažanta, *Vnímání prostoru v českých cestopisech 15. století*, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 114 stran, obrazové přílohy.

Diplomová práce Vojtěcha Bažanta vznikla v rámci česko-francouzského historického semináře. Přestože je založena na pramenech české provenience, mohl její autor využít četných metodologických podnětů předních francouzských, belgických, lucemburských a německých medievistů, mimo jiné i známých specialistů na cestování ve středověku (např. Werner Paravicini, Bertrand Schnerb, Jacques Pavillot). Rovněž na pobytu v rámci programu Erasmus na universitě v Montpellier měl přístup k literatuře u nás nedostupné a konzultovat svoji práci s tamními odborníky (např. Patrick Gilli, Julien Loiseau).

Vojtěch Bažant, přirozeně inklinující v metodologickým a teoretickým úvahám, dokázal podnětů evropské medievistiky využít. Jak sám píše v úvodu (s. 11), pět cestopisů z 2. poloviny 15. století, jádro jeho pramenné základny, se teprve v poslední době dočkalo jiného než jen faktografického zpracování. U většiny ze základních pramenů koneckonců nemáme k dispozici ani zcela uspokojivé moderní kritické edice. Jejich nahlížení zorným úhlem dějin mentalit, resp. rozšířených politických dějin, neulpívajících jen na faktografii, ale zahrnujících také různé aspekty moci, symboliku a imaginaci, je spíš na počátku. Vojtěch Bažant se při přemýšlení o výpovědní hodnotě spisů panaše Jaroslava, Václava Šaška z Bírškova, Martina Kabátníka, Jana Hasištejnského z Lobkovic a Martina Bakaláře Křivoústého vydal právě touto nelehkou cestou.

S příslušnou teoretickou a metodologickou výbavou (osobně oceňuji zejména využití prací kulturních antropologů Victora Turnera, Cliforda Geertze a Arnolda van Gennepa) zahájil

tedy Vojtěch Bažant rozbor jednotlivých autorů, tvořících dohromady relativně koherentní pramenný korpus. U panaře Jaroslava upozornil správně na poněkud nejasný koncept celého spisu, vyznívajcího spíše jako pouhé poznámky z cest, určené k pozdějšímu literárnímu zpracování. Autor se vůbec nesoustředil na reprezentativní obraz vůdčích postav poselstva, zůstal u vyprávění cestovatelské každodennosti.

Cestopis Václava Šaška z Bírkova patří k nejčastěji hodnoceným a také parafrázovaným pramenům z celého korpusu. Vojtěch Bažant se oprávněně vymezil vůči vžitým představám o osobě Václava Šaška, jež roku 1940 formuloval ve své předmluvě Rudolf Urbánek. Podle něho byl autor spisu především venkovským hejtmanem a vojákem, který příliš nechápal politický a diplomatický rozměr poselstva vedeného Lvem z Rožmitálu a na Blatné. Autor diplomové práce však upozornil na zpravidla opomíjený fakt, že Šaškovo dílo vykazuje silné vlivy rytířské prózy, tedy literárního žánru blízkého dvorskému prostředí. Václav Šašek z Bírkova mohl tedy být podle Vojtěcha Bažanta spíše dvořanem Lva z Rožmitálu než drobným vlastníkem venkovské tvrze, který se zajímal hlavně o lov a plodiny svých polí. Jako další směry výzkumu právem zmínil podněty francouzské badatelky Françoise Michaud-Fréjaville, která upozornila na tendenční zaměření vyprávění o slavných činech předka objednavatele překladu a vyslovila hypotézu, že dílo mělo sloužit k výuce mladých šlechticů v kultivované latině.

Lze jen souhlasit s autorem diplomové práce, že bakalář Martin, zvaný Křivoústý je nejméně historiograficky probádaným literátem celého korpusu. Vojtěch Bažant klade důraz na fakt, že spis je vyprávěním o nábožensky motivované cestě, pouti do Svaté země (pravděpodobně z let 1474-1475). Litomyšlský měšťan a člen Jednoty bratrské Martin Kabátník diktoval svůj příběh písaři krátce před smrtí kolem roku 1500. Chtěl zaujmout čtenáře, nikoli zprostředkovat detailní poznání cizích zemí. Tento text se nicméně často interpretuje jako etnografické svědectví. Vojtěch Bažant zde hledá odpověď na otázku, co

motivovalo Kabátníkův způsob vyprávění. Domnívá se, že se text snažil přizpůsobit modelovému čtenáři (typizovanému měšťanovi středně velkého města). Již proto je přitažlivější než dílo Jana Hasištejnského z Lobkovic, které místy působí jako soupis svatých míst. Tato hypotéza působí zajímavě a věrohodně, i když ji těžko bude někdy možné bezpečně doložit.

Poslední pramen korpusu, dílo Jana Hasištejnského z Lobkovic, se odlišuje od ostatních tím, že historik nepoměrně lépe zná autorovu životní dráhu. Vojtěch Bažant správně reflektoval výsledky nejnovějšího bádání, hlavně práce Petra Hlaváčka (vztah Jana Hasištejnského ke Kadani, problém lobkovické spirituality) a Oliviera Marina (turecká hrozba jako součást pojetí cestopisného díla).

Charakteristikou pramenů a zhodnocením dosavadní literatury, při mezinárodním záběru poměrně rozsáhlé, si Vojtěch Bažant připravil půdu k vlastním analýzám. Za pozoruhodnou pokládám 3. kapitulu nazvanou výstižně Problém žánru a intertextualita. V interdisciplinární perspektivě zde upozornil na zákruty využívání cestopisu jakožto specifického typu pramene historikem. Prokázal, že vstřebal podněty jak evropské mediévistiky (např. práce Jeana Richarda), tak literární vědy (metodologická východiska Eduarda Petru).

Kapitulu 4 nazvanou Vnímání prostoru v českých cestopisech 15. století lze pokládat za jádro celé práce (počínaje s. 37). Autor diplomové práce uplatnil tvůrčí přístup k tématu a vlastní invenci, když tuto ústřední část rozdělil na čtyři podnětné podkapitoly Svět, Svatá země, Hranice, Cesta a cíl.

V části Svět zvláště oceňuji Bažantovy postřehy o vnímání moře. V přístupu textů ke Svaté zemi autor správně připomíná její výsadní postavení ve středověkých kulturách a tehdejší vnímání prostoru, kde měla zpravidla hodnotu symbolického středu. Vojtěch Bažant rovněž položil oprávněně důraz na fakt, že např. Martin Kabátník a Martin Křivoúský,

přestože vycházející z rozdílných věroučných pozic, hledali v Palestině pozůstatky prvotní církve. V pasáži o hranicích diplomová práce poměrně přesvědčivě ukázala, že je lze vnímat v různých kategoriích, především v rovině přísně materiální a geopolitické, ale také v abstraktní úrovni přechodů ve vztazích cizince a komunity. Hranice identity je přitom často vázána na prostorovou hranici.

Kapitola 5, Prostor a vyprávění (počínaje s. 77), svědčí opět o autorově hledání adekvátního přístupu ke středověkým cestopisům jako složité informační struktuře, jejíž využitelnost závisí na otázkách, které jim historik klade. Vojtěch Bažant pochopil, že cestopis má dvě důležité roviny. Jednak vypráví vlastní příběh cestovatele a jednak se stává prostředníkem vyprávění, jež cestovatel slyšel vyprávět na cestě nebo je znal a přiřadil je k danému místu.

Za přínosnou pokládám podkapitolu 5.2. Místa paměti. Zajímavé je například srovnání vyprávění o Janě z Arku, které si zřejmě vyslechli Václav Šašek z Bírkova a panoš Jaroslav, první v Blaye a druhý v Oreléansu. Svědčí mj. o tom, že česká diplomatická poselstva s jasným politickým a propagačním cílem byla ve Francii sama objektem propagandistického úsilí. V této souvislosti pokládám autorovi práce otázku, na kterou může odpovědět při obhajobě. U panoše Jaroslava je nápadný odstup vůči některým poutním místům a negativní vztah ke Kostnici, spojené se vzpomínkou na M. Jana Husa. Na druhé straně se mi zdá, že v průběhu cesty autor prošel jistým názorovým vývojem, např. ve vztahu k lázním, kde se muži a ženy koupali společně a jež působily na mladíka vychovaného v utrakvistickém prostředí neobvykle. Můžeme tedy hovořit o tom, že během cesty tento autor dospěl k větší otevřenosti ve vztahu k vnímání odlišného?

Závěrem posudku: Vojtěch Bažant prokázal, že si osvojil všechny zásady historikovy práce. Dokázal si vyhledat nejdůležitější českou a evropskou literaturu z mnoha oborů (k silným stránkám práce patří právě její interdisciplinární charakter) a kriticky ji zhodnotit. Zvolil si relativně koherentní korpus pramenů a přestože jejich zkoumání nepatří k bílým místům naší medievistiky, vnesl do problematiky nové podněty a pozoruhodné hypotézy. Diplomová práce Vojtěcha Bažanta plně splňuje požadavky kladené na tento typ studentských prací a v mnoha aspektech je i překračuje. Rádji i proto doporučuji k obhajobě a v závislosti na průběhu obhajoby a posudku oponenta navrhuji hodnotit ji jako výbornou.

V Praze dne 5. 8. 2012

doc. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.